Ege Üniversitesi Yayınları
Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayın No: 17

PROF. DR. METİN EKİCİ ARMAĞANI

Cilt:1-2-3

İzmir / 2022

Ege Üniversitesi Yayınları
Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayın No: 17

METİN EKİCİ ARMAĞANI

Prof. Dr. Selami FEDAKAR
Doç. Dr. Muvaffak DURANLI

Cilt: 1-2-3

İZMİR-2022

METİN EKİCİ ARMAĞANI

Prof. Dr. Selami FEDAKAR
Doç. Dr. Muvaffak DURANLI

E-ISBN: 978-605-338-383-3

Ege Üniversitesi Üst Yayın Komisyonu 07.11.2022 tarih ve 08/07sayılı kararı ile yayınlanmıştır.

© Bu kitabın tüm yayın hakları Ege Üniversitesi'ne aittir. Kitabın tamamı ya da hiçbir bölümü yazarının önceden yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla kaydedilemez, basılamaz, çoğaltılamaz. Ancak kaynak olarak gösterilebilir.

Eserin bilim, dil ve her türlü sorumluluğu yazarına/editörüne aittir.

Ege Üniversitesi Yayınları

Ege Üniversitesi Basım ve Yayınevi
Bornova -İzmir
Tel: 0 232 342 12 52
E-posta: basimveyayinevisbm@mail.ege.edu.tr

Yayın Link

https://basimveyayinevi.ege.edu.tr

Yayın Tarihi: Aralık 2022

Bu eser, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası lisansı (CC BY-NC-ND) ile lisanslanmıştır. Bu lisansla eser alıntı yapmak koşuluyla paylaşılabilir. Ancak kopyalanamaz, dağıtılamaz, değiştirilemez ve ticari amaçla kullanılamaz.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International license (CC BY-NC-ND). Under this license, the text can be shared with the condition of citation. However, it cannot be copied, distributed, modified or used for commercial purposes.

Editörler

Prof. Dr. Selami FEDAKAR - Doç. Dr. Muvaffak DURANLI

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Alimcan İNAYET

Doç. Dr. Pınar FEDAKAR

Doç. Dr. Atıf AKGÜN

Dr. Öğr. Üyesi Nagihan BAYSAL

Dr. Öğr. Gör. Fazıl ÖZDAMAR

Dr. Öğr. Gör. Seçkin SARPKAYA

Araş. Gör. Gökçe EMEÇ YÜCESOY

Araş. Gör. Arzu ACAR

Doktora Öğrenci Yağmur ALKIR

GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA DİL HARİTALARININ VE DİL ATLASLARININ ÖNEMİ

Semra ALYILMAZ[*]
Cengiz ALYILMAZ[**]

Dil, insanoğlunun kendi soyundan olanlarla ve başkalarıyla ihtiyaç duyduğu her alanda iletişim kurabilmek ve anlaşabilmek için kullanmasını öğrenmek ve bilmek zorunda olduğu en etkili araçtır. Bu aracın kime, ne zaman, nerede, nasıl, niçin kullanılacağını bilmek de bilinçli bir tavrı ve farkındalığı gerektirir (Alyılmaz, 2018: 2453-2454).

Bir dilin dalları olan lehçeleri ve ağızları ise insanın yaratma gücü ve dış etkenler altında oluşur. Bu, bazen yüzlerce, binlerce yıl süren oluş, toplumun yapısıyla ve kuruluşuyla genişler, o yayıldıkça o da mekânda yayılır. Zaman ve mekân içerisindeki bu yayılma, bazen kökten kopmalarla sonuçlanıp bir toplumu parçalayabilir, bazen de bu kopmalar kökten ve öldürücü olmadığı için diğer bir toplum, boylar, soylar *vb.* etnik topluluklara, devletler, beylikler *vb.* siyasi topluluklara bölünerek hayatını sürdürür. Bu bölünerek hayatını sürdüren toplumların dilleri de bölünmeyi doğuran şartların nicelik ve niteliğiyle orantılı olarak bölünür ve başkalaşmaya uğrar. Bu bölünmeyi doğuran şartlar daha önce söz konusu edilen coğrafi şartların yanında, yeni bir yönetim birliği (devlet, beylik *vb.*) kurma, yeni bir ülkeye yerleşme, göçler, bir başka topluluğun yönetimi altına girme, kültür alışverişi (yeni bir dinî, siyasi rejimi *vb.* benimseme), ilerleme, gerileme gibi tarihî ve sosyokültürel şartlar da olabilir. Böylece, bölünme sonucu doğan yeni topluluklarla birlikte ortaya çıkacak başkalaşmanın derecesine göre bir ana dil; dillere, lehçelere, ağızlara ayrılır (Gemalmaz, 2010: 341-342).

Dünyada birçoğu iletişim dili olmanın yanında edebî dil olma özelliği kazanmış binlerce dil ve bu dillerle ilgili de binlerce lehçe bulunmaktadır. Ancak bugün dünyada hangi kıtada, hangi ülkede ne kadar insanın yaşadığı, hangi dilleri konuştuğu hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Nitekim

[*] Prof. Dr.; Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü; semraalyilmaz@uludag.edu.tr.
[**] Prof. Dr.; Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; calyilmaz@uludag.edu.tr; calyilmaz@gmail.com

hem dünya nüfusu tahmin edilemez şekilde artmakta hem de başta iklim değişikliği, göçler, savaşlar olmak üzere farklı sebeplerle (komşuluk ve akrabalık ilişkileri, sosyal, kültürel, dinî, askerî, ticari ilişkiler, özgürlük arayışı, sağlık, turizm, eğitim ve öğretim, çok hesaplı emperyalist güçlerin dünyayı değiştirme, düzenleme ve yönetme çabaları yüzünden) yer değiştirmeler yaşanmaktadır.

Dünya nüfusunun hızla arttığı ve yer değiştirmelerin öngörülmez ve önü alınamaz şekilde gerçekleştiği bir dönemde dillerin[1] de buna paralel olarak kural ve sınır tanımaz bir biçimde yer değiştirdiği inkâr edilemez bir gerçektir.

Bundan belki de 25-30 yıl öncesinde hangi kıtada, hangi coğrafyada, hangi ülkede hangi dilin konuşulduğu hususunda (kesin olmasa da) görüş ileri sürmek / bilgi vermek mümkün olabilmekteydi. Ancak günümüzde ekonomik sıkıntılar, savaşlar, iklim değişikliği vd. yüzünden yaşanan göçler beraberinde farklı dillerin ve lehçelerin de göç etmesine sebebiyet verdi. Bugün gelinen noktada Asya ve Afrika kıtalarında yaşanan sıkıntılar yüzünden pek çok dilin göçmen veya sığınmacı konuşurları tarafından ekonomik düzeyi yüksek olan Avrupa ve Amerika kıtasındaki ülkelere taşındığı bilinmektedir. Elbette bu durum söz konusu kıtalar için ilk değildir. Bunun yüzyıllar öncesine taşınabilecek tarihî bir geçmişi vardır. Ancak tarihin hiçbir döneminde bu kadar hızlı bir göç olgusu ve buna bağlı olarak lengüistik geçiş ve dönüşüm yaşanmamıştır. Bunda hızla gelişen ve değişen ulaşım ve iletişim sistemlerinin rolü büyüktür. Bu sebeple günümüzde pek çok dil ve bu dillere ait lehçe dünyanın farklı ülkelerinde ait oldukları coğrafyalardan binlerce kilometre ötede konuşulmaktadır. Dil haritalarının ve dil atlaslarının önemi de işte tam burada devreye girmektedir.

[Dillerin], lehçelerin ve ağızların yüzyıllar boyunca geçirdikleri gelişmelerin son durumunu gösteren dil haritaları [ve atlasları], insanlığın bütününü ilgilendirir, uzlaşmalardan bağımsız olan dil olaylarının karmaşıklığını yansıtır. Geliştirilmiş bir plana ve tüm ön yargılardan bağımsız bir metoda göre hazırlanacak olan dil haritaları [ve atlasları], hangi dil için olursa olsun dil olaylarının kaderini ve onların tarihini, kelimelerin ses yapısı yönünden yakınlaşmalarıyla aralarında doğan çatışmaları, kültürel, ekonomik ve sosyal merkezlerin etkisiyle uğradıkları değişiklikleri; geçmişin tanıkları yerli ağızların

[1] Dillere paralel olarak çoğu zaman farklı alfabelerin ve yazı sistemlerinin de yer değiştirdiğini hatırlatmak gerekir.

eski terimleri saklama şekillerine karşılık, çağdaş uygarlığın ilerlemesinin onlara zorla bellettiği değişimlere kelimelerin uyum şekillerini gösterebilirler (Gemalmaz 2010: 335).

Dil atlaslarında genelde dünyadaki dillerin, dil ailelerinin ve dil gruplarının coğrafi durumu ve dağılımı gösterilir. Dil atlaslarının bir bölümünde ise bir dilin içinde oluşan çeşitli alt birimlerin coğrafi dağılımı yer alır. Ağız atlasları da bu türden atlaslardır. Dil haritaları ise dil atlaslarını oluşturan bölümlerin her birinden oluşur (Buran 2010: 16; Buran 2015: 98-99).

Dil haritaları ve dil atlasları genelde bir dile ait olan anlamlı ve görevli dil ögelerinin [kavram işaretlerinin (sözcüklerin, sözcük öbeklerinin), seslerin, eklerin, ek+eklerin, ek+edatların, edatların, bağlaçların vd.] aynı ülke içinde konuşuldukları yerleri belirlemek ve göstermek için yapılmışlardır. Ancak bu haritalar ve atlaslar bugün dünyanın çok az dili için yapılmıştır. Yani dünyada konuşulan çok az sayıda dilin standart / ölçünlü kullanımına ve ağızlarına ait "dil haritaları" ve "dil atlasları" bulunmaktadır.

Dünyada ilk ağız atlası, 19. yüzyılda Alman ağızları üzerine yapılmıştır. Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Rusça, Hintçe, [Moğolca] gibi birçok dilin; Azerbaycan Türkçesi ve Tatar Türkçesi gibi bazı lehçelerin ağız atlasları vardır (Karahan 2018: 11).

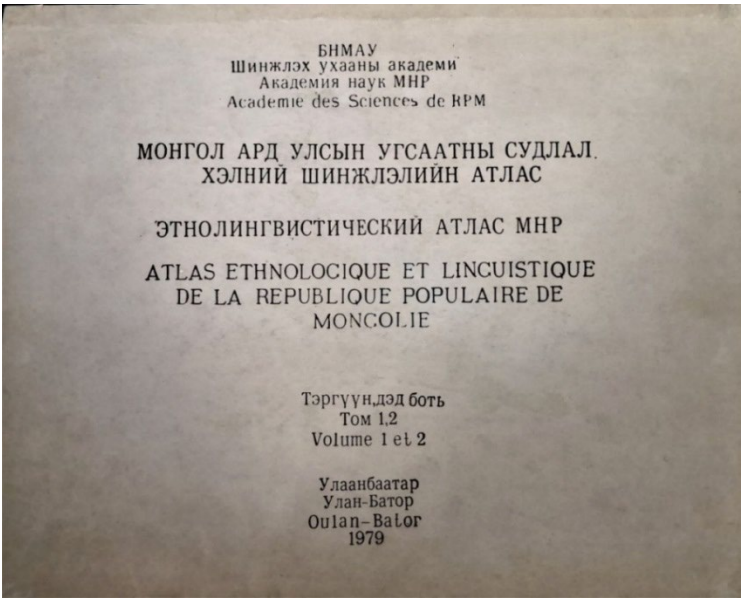

Foto 1. Moğolcanın "Lengüistik ve Etnolengüistik Atlası"nın kapak görüntüsü

Foto 2. Azerbaycan Türkçesinin Dialektoloji Atlası'nın kapak görüntüsü

Türkçenin de bugüne kadar standart / ölçünlü kullanımına ve ağızlarına ait "dil haritaları" ve "dil atlasları" ne yazık ki yapılabilmiş değildir.

Ağız atlası [ve dil atlası] hazırlamak zahmetli bir iştir; uzmanlardan oluşan bir ekibe maddi kaynaklara, iyi bir çalışma programına ve başka disiplinlerin yardımına ihtiyaç vardır. Bu uzun soluklu, sabır isteyen bir iştir. Türkiye Türkçesi ağız araştırmaları alanının bugünkü birikimi, iyi bir ağız atlası hazırlamak için her bakımdan yeterlidir. Buna rağmen her atlas teşebbüsü yarım kalmaktadır. Alan araştırmacıları, son yıllarda bireysel olarak veya küçük gruplar hâlinde daha küçük yerleşim birimlerinin ağız atlasları üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Erdoğan BOZ ve Semra GÜNAY AKTAŞ'ın 2017 yılında yayımlanan *Eskişehir İli Dil Atlası*, bunun en iyi örneğidir. Bu ve buna benzer eserleri, genel ağız atlası için de örnek teşkil edebilecek öncü çalışmalar olarak değerlendirebiliriz. Beklentimiz, kısa zamanda Türkiye Türkçesi ağızlarının iyi bir atlasının hazırlanmasıdır[2] (Karahan 2018: 11).

Günümüzde farklı dillerle ve ağızlarla ilgili yapılan çalışmalarda (kitaplarda, makalelerde, bildirilerde) haritalara yer verilmemiş olması ise son derece düşündürücüdür.[3] Oysa bin yıl önce Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati't-*

[2] Türk Dil Kurumu Ağız Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu tarafından Prof. Dr. Leyla Karahan Başkanlığı'ndaki bir ekibin Türkiye Türkçesi Ağızları Atlası'nın hazırlanmasıyla ilgili bir projeyi gerçekleştirmeye çalıştıklarını hatırlatmak isteriz.

[3] Efrasiyap Gemalmaz tarafından hazırlanan ağızlarla ilgili her çalışmada haritalara yer verilmiştir. Gemalmaz'ın özellikle (ilk baskısı Atatürk Üniversitesi tarafından 1978 yılında; ikinci baskısı TDK

Türk adlı eserinde bir yandan Türkçe ile Arapçayı karşılaştırırmış; bir yandan Türk boy ve topluluklarının yaşadıkları yerler ve lehçeler hakkında bilgi vermiş; diğer yandan da dünyada konuşulan dillerden de hareketle bir dünya haritasını ilgilileriyle paylaşmıştır. Kâşgarlı Mahmud'un *Divanü Lügati't-Türk*'te böyle bir haritaya yer vermesi son derece önemli ve anlamlıdır.[4]

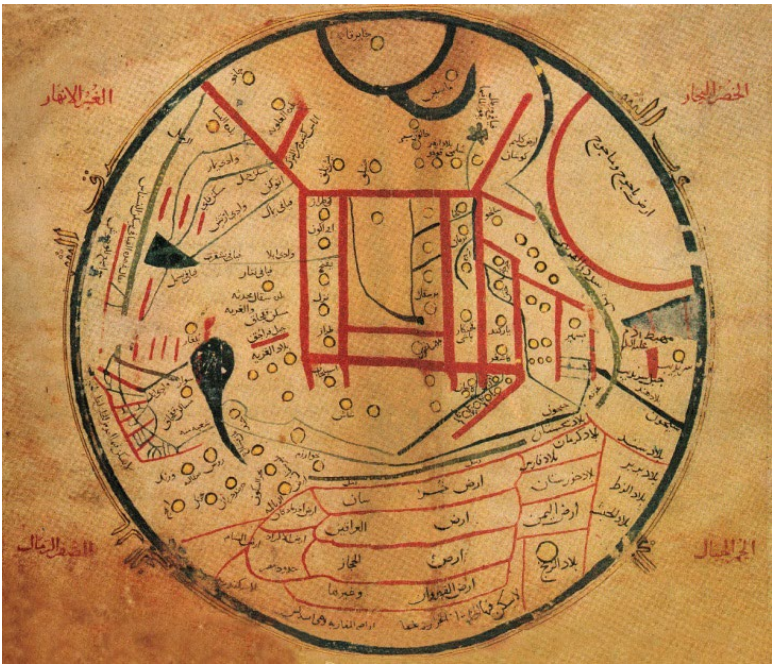

Foto 3. Kâşgarlı Mahmud'un Divanü Lügati't-Türk'te yer verdiği haritanın görüntüsü (Harita için bkz. Ercilasun ve Akkoyunlu 2014)

Haritacılıkla ilgili bilim dallarında görev yapan, işi haritacılık olan bilim insanlarının ise "dil haritaları"yla ve "dil atlasları"yla ilgilendiklerini söylemek bugün için ne yazık ki zordur. Söz konusu bilim insanları acaba dünyada hangi

tarafından 2010 yılında yapılan) *Erzurum İli Ağızları İnceleme Metinler- Sözlük ve Dizinler I-I-III* adlı kitabı ve (ilk kez 1989 yılında yayımlanan) "Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler" başlıklı makalesi konuyla ilgili araştırmacılara birçok bakımdan örnek teşkil edecek ve yol gösterecek niteliktedir. Ancak Gemalmaz tarafından yapılan çalışmalar ne yazık ki çoğunlukla görmezden gelinmiştir. Son yıllarda ağız bilimiyle ilgili birbirinden değerli çalışmaların yapıldığını, bunların birbirini tamamlayıcı nitelik taşıdıklarını da belirtmek gerekir. Bunların bir kısmına makalenin "Kaynaklar" kısmında yer verilmiştir. Konuyla ilgili yeni kaynaklar hakkında tarafımızdan hazırlanan "Ağız Bilimi Çalışmalarının Türkçe Öğretimi Açısından Önemi" başlıklı makaleye bakılması da yararlı olacaktır (Alyılmaz ve Alyılmaz 2018: 7-38).

[4] Kâşgarlı Mahmud ve *Divanü Lügati't-Türk* hakkında yapılan çalışmalardan bir kısmına makalenin "Kaynaklar" kısmında yer verilmiştir.

dil ailelerinin bulunduğu, dil tasnifleri konusunda yeterince bilgiye sahip midirler? Hangi tasnifi esas alarak "dil haritaları"nı ve "dil atlasları"nı hazırlayacaklar?

Ahmet B. ERCİLASUN, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi* adlı eserinde 5000 civarında tahmin edilen dünya dillerini Merritt RUHLEN'in "Greenberg'in buluşları ışığında" önce 23, sonra 12 büyük aileye ayırarak sınıflandırdığını (Ruhlen 1994: 13, 29) kaydetmektedir:

1. Hoysan (Güney Afrika)
2. Nijer-Kordofan (Orta ve Güney Afrika)
3. Nil-Sahra (Orta Afrika)
4. Afro-Asyatik (Kuzey Afrika)
5. (Kuzey) Kafkasya (Güney-Doğu Avrupa)
6. Kartvel (Güney Avrupa)
7. Hint-Avrupa (Güney ve Batı Avrasya)
8. Ural-Yukagir (Kuzey Avrasya)
9. Dravit (Güney Hindistan)
10. Altay (Orta Asya)
11. Yenisey (Merkezî Asya)
12. Kore-Japon-Aynu (Doğu Asya)
13. Çukçi-Kamçatka (Kuzey-Doğu Asya)
14. Eskimo-Aleut (Kuzey Amerika)
15. Çin-Tibet (Doğu Asya)
16. Astroasyatik (Güney-Doğu Asya)
17. Miao-Yao (Güney-Doğu Asya)
18. Day (=Kaday) (Güney-Doğu Asya)
19. Astronezya (Pasifik Okyanusu)
20. Hint-Pasifık (Yeni Gine)
21. Avustralya (Avustralya)
22. Na-Dene (Kuzey Amerika)
23. Amerind (Kuzey ve Güney Amerika).

Merritt Ruhlen'in diğer sınıflandırmasında Ostrik, Dene-Kafkasya, Avrasyatik büyük ailelerini kabul etmek şartıyla dil ailelerini daha da azaltmaktadır:

1. Hoysan
2. Nijer-Kordofan

a. Kordofan
b. Nijer-Kongo

3. Nil-Sahra
4. Avustralya
5. Hint-Pasifık
6. Ostrik
    a. Astroasyatik
    b. Miao-Yao
    c. Day
    ç. Astronezya
7. Dene-Kafkas
    a. Bask
    b. (Kuzey) Kafkasya
    c. Buruşaski
    ç. Nahali
    d. Çin-Tibet
    e. Yenisey
    f. Na-Dene
8. Afro-Asyatik
9. Kartvel
10. Dravit
11. Avrasyatik
    a. Hint-Avrupa
    b. Ural-Yukagir
    c. Altay
    ç. Kore-Japon-Aynu
    d. Gilyak
    e. Çukçi-Kamçatka
    f. Eskimo-Aleut
12. Amerind. (Ercilasun 2005: 30-32).

Dünya dillerinin sınıflandırılmasıyla ilgili pek çok görüş bulunmaktadır. Merritt Ruhlen tarafından yapılan ve Ercilasun tarafından dikkatlere sunulan

dünyadaki dil ailelerine ait tasniflerin de birçok açıdan konuyla ilgili dil bilginlerine ve haritacılara yol göstereceği muhakkaktır. Ancak "dil haritaları" ve "dil atlasları" hazırlanırken bu bilgilerin de güncellenmesi ve ayrıntılandırılması gerekir.

Aynı durum kuşkusuz ki Türk lehçeleriyle ve ağızlarıyla ilgili olarak yapılacak "dil haritaları" ve "dil atlasları" için de geçerli olacaktır. Nitekim Türk lehçelerinin ve ağızlarının tasnifleriyle, konuşuldukları yerlerle ve konuşur sayılarıyla ilgili de pek çok farklı görüş bulunmaktadır.[5] Bunların da son yıllarda yaşanan gelişmeler ışığında güncellenmeleri gerekir.

Foto 4. Lars Johanson tarafından yapılan Türk dili haritası[6]

Türk dili ve Türk lehçeleriyle ilgili sanal ortamlarda pek çok harita ve bilgi bulunmaktadır. Bunların arasında son birkaç yıl içinde hazırlanmış haritalar ve yazılmış makaleler olsa da tamamına yakını birbirinin tekrarı niteliğindedir. Söz konusu haritalar ve mevcut bilgiler doğrulanmaya ve güncellemeye muhtaçtır. Türk dili ve lehçeleri için durum böyleyken bütün dünya dilleri için daha vahim ve içinden çıkılmaz hâldedir.[7]

[5] Türk dili tarihiyle ve Türk lehçeleriyle ilgili yayınlarda konu hakkında pek çok görüş ve bilgi bulunmaktadır. Makalenin sınırları göz önünde bulundurularak yapılan çalışmalardan yalnızca bir kısmına "Kaynaklar"da yer verilmiştir.

[6] Harita, Lars Johanson'un *Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler* (2009: 70) ve *Turkic* (2021: 17) adlı kitaplarındaki haritalardan hareketle Doç. Dr. Onur Er tarafından düzenlenmiştir.

[7] Mevcut sorunların çözüme kavuşturulması, doğru bilgiler ışığında dil haritaların ve dil atlaslarının hazırlanması, farklı ülkelerden ve farklı disiplinlerden konuyla ilgili bilim insanlarının uluslararası projelerde bir araya getirilmesiyle mümkün görünmektedir.

Foto 5. Alexander Savelyev ve Martine Robbeets tarafından hazırlanan ve sanal ortamda ilgililerinin istifadesine sunulan Türk dili ailesi haritası (Savelyev ve Robbeets 2020: 40; https: //tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_dilleri#/media/Dosya: The_distribution_of_the_Turkic_languages.png)

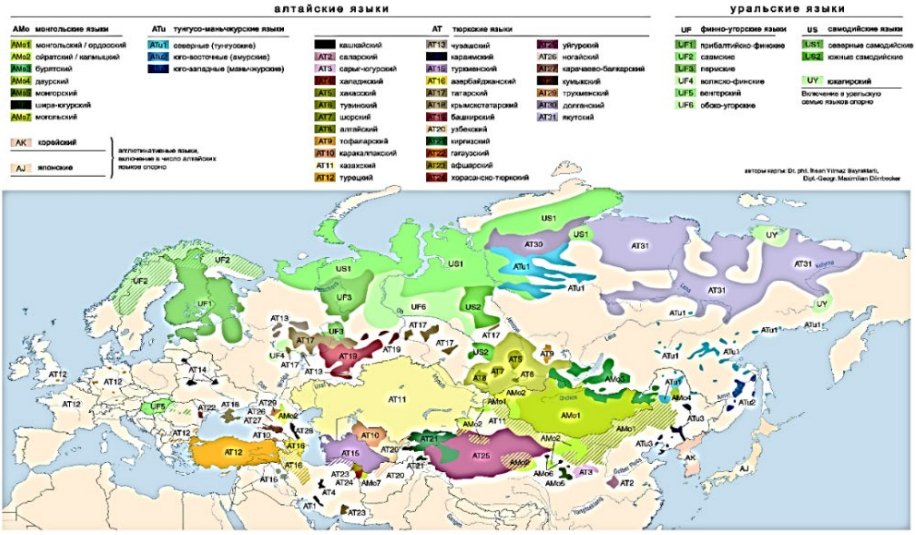

Foto 6. Ural-Altay dillerinin ve Türk dilinin haritası (https: //ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%8E%D1%80%D0%BA%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA%D0%B8#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB: Linguistic_map_of_the_Altaic,_Turkic_and_Uralic_languages_(ru).png)

Sonuç ve öneriler:

Her insan, her topluluk, her toplum ve her millet insanlık için değerlidir. Bu bağlamda onların dilleri ve kültürleri de değerlidir ve önemlidir. İnsanla ve dille ilgili her konu, her araştırma ve inceleme de aslında (uzaktan veya yakından) bütün bilim dallarını ve bilim insanlarını ilgilendirir. Bugün gelinen noktada farklı ülkelerdeki bilim insanları arasında disiplinler arası iş birliği yapılarak dünyada yaşanan gelişmeler de göz önünde bulundurulup dünya nüfusunun hangi kıtalarda, hangi ülkelerde yaşadığına dair (kesin olmasa da) akla ve gerçeğe dayanan bilgiler ortaya konulmalı ve konuşulan diller ve lehçeler bilimsel-akademik yöntemlerle tespit edilmelidir. Yapılacak çalışmalarda, hazırlanacak "dil haritaları"nda ve "dil atlasları"nda dünya dil aileleri, bu dil ailelerinin içine giren diller, söz konusu dillerin ve lehçelerinin konuşanlarına ve yazanlarına ait bilgiler ayrıntılı bir şekilde belirtilmeli ve gösterilmelidir.

Tespit edilen dillerin, lehçelerin "dil haritaları" ve "dil atlasları" çok dilli olarak "kolay anlaşılabilir şekilde" hazırlanmalı; bunlarla ilgili dijital veri bankaları oluşturulmalı, elde edilen veriler ve hazırlanacak olan "dil haritaları" ve "dil atlasları" erişimi kolay ortamlarda ilgililerleriyle paylaşılmalıdır.[8]

Elde edilen verilerden ve bilgilerden hareketle yok olma sürecine giren / tehlikedeki diller için Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) vd. bünyesindeki konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği yapılarak koruma önlemleri alınmalıdır.

KAYNAKLAR

AKALIN, Ş. H. (2008). *Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kâşgarlı Mahmud ve Dîvânü Lûgat'it-Türk.* Ankara: TDK.

ALYILMAZ, S. (2018). "Türkçe Öğretiminde Hedef Kitlenin / "Öğrenen"in Önemi". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* 7/4: 2452-2463.

ALYILMAZ, S., ALYILMAZ, C. (2018). "Ağız Bilimi Çalışmalarının Türkçe Öğretimi Açısından Önemi". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi,* 45: 7-38.

ALYILMAZ, S., ŞAHİN, H. (2019). "About The Work and Map of Mahmud Al-Kashgari". *2nd Cilicia International Symposium On Engineering And Technology 10-12 October, 2019. Mersin-TURKEY.* 404-406.

[8] Sanal ortamda konuyla ilgili pek çok harita ve bilgi bulunmuş olsa da bunların neredeyse tamamına yakını birbirinin tekrarı niteliğinde, amatörce hazırlanmış çalışmaların ürünüdür. Tamamı doğrulanmaya ve güncellemeye muhtaçtır.

BOZ, E., GÜNAY AKTAŞ, S. (2017). *Eskişehir Dil Atlası.* Ankara: Gazi Kitabevi.

BURAN, A. (2009). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Dil Atlası.* İstanbul: Biyografi.Net.

BURAN, A. (2010). "Türkiye Türkçesi Ağız Atlasının Önündeki Sorunlar". *Diyalektolog*, 1: 15-20.

BURAN, A. (2010). *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Akçağ.

DEMİR, N. (2013). *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi İnceleme, Metinler Sözlük.* Ankara: TDK.

DİLAÇAR, A. (1954). "Lehçelerin Yayılma Tarzı ve Türk Dil ve Lehçelerinin Tasnifi Meselesi", *TDAY Belleten 1954*, 39-58.

DİLAÇAR, A. (1968). *Dil Diller ve Dilcilik.* Ankara: TDK.

DİLAÇAR, Agop (2021). *Türk Diline Genel Bir Bakış.* Ankara: TDK.

ERCİLASUN, A. B. (2005). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi.* Ankara: Akçağ.

ERCİLASUN, A. B., AKKOYUNLU, Z. (2014). *Dîvânu Lûgat'it-Türk Giriş- Metin- Çeviri- Notlar.* Ankara: TDK.

GEMALMAZ, E. (2010). "Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler". *Türkçenin Derin Yapısı* (yay. haz. C. ALYILMAZ, O. MERT). Ankara: Belen, 331-349.

GEMALMAZ, E. (2010). *Erzurum İli Ağızları İnceleme Metinler- Sözlük ve Dizinler I-I-III.* Ankara: TDK.

GÖKDAĞ, B. A. (2015). *Türklerin Dünyası Dil Kimlik Siyaset.* (Yay. haz. Y. ŞİMŞEK). İstanbul: Kültür Bilimleri Akademisi.

GÜLENSOY, T., ALKAYA, E. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*. Ankara: Akçağ.

GÜLSEVİN, G. (2010). *Yaşayan ve Tarihî Türkiye Türkçesi Ağızları.* İstanbul: Özel Kitaplar.

GÜNEŞ, B. (2012). "Karşılaştırmalı Ağız Araştırmalarının Önemi ve Türkiye'deki Karşılaştırmalı Ağız İncelemeleri Üzerine Bir Deneme". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1/4: 20-44.

GÜRSOY-NASKALİ, E. (2000). "Ağız Araştırmalarının Diğer Disiplinlerle İlişkisi". *Türkçenin Ağız Araştırmaları Bildirileri.* (Yay. haz. A. S. ÖZSOY, E. E. TAYLAN). Ankara, 17-20.

JOHANSON, L. (2009). *Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler*. (Çev. N. DEMİR, E. YILMAZ), Ankara: Grafiker.

JOHANSON, L. (2021). *Turkic.* UK: Cambridge University Press.

JOHANSON, L., CSATÓ, É. Á. (ed.) (2022). *The Turkic languages*. NY: Routledge.

KARAHAN, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara. TDK.

KARAHAN, L. vd. (2018). *Ağız Atlası Kılavuz Kitabı.* (Ed. L. KARAHAN). Ankara: Akçağ.

RUHLEN, M. (1994). *On the Origin of Languages - Studies in Linguistic Taxonomy*. Stanford.

SARICAOĞLU, F. (2008). "*Kâşgarlı Mahmud: İlk Türk Haritacısı*". *Kâşgarlı Mahmûd Kitabı.* (Ed. S. BARUTCU ÖZÖNDER). Ankara, 121-132.

SAVELYEV, A. ve ROBBEETS, M. vd. (2020). "Bayesian phylolinguistics infers the internal structure and the time-depth of the Turkic language family". *Journal of Language Evolution*, 5(1), 39-53.

TENİŞEV E. R. vd. (2002). *Sravnitel'no-İstoriçeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov - Regiyonal'nıye Rekonstruktsii*. Moskova: Nauka.